

Світлана Литвинська, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-5761-5124

e-mail: s.lytvynska@nubip.edu.ua

Національний університет біоресурсів
і природокористування України, Київ, Україна,

Анастасія Сібрук, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-4007-2450

e-mail: anastasiia.sibruk@npp.nau.edu.ua

Національний авіаційний університет, Київ, Україна

ВИВЧЕННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ У ТВОРАХ ПРО ВІЙНУ О. ДОВЖЕНКА Й О. КОЛОМІЙЦЯ

Вступ. *Війна – це завжди надзвичайно жорстоке випробування в житті не лише кожної звичайної людини, а й нації загалом. Під час війни люди яскраво виявляють як свої найкращі, так і найгірші риси. Вони здатні на потужні злети та падіння духу і героїзму, але можуть опускатися й до девіантної поведінки, зокрема зради. Тому О. Довженка та О. Коломійця завжди хвилювали проблеми людської поведінки на війні. Як людина вирішує екзистенційні проблеми в цих абсурдних умовах нелюдських випробувань: відповідальність, обов'язок, сенс життя, вибір, самотність тощо? У своїх творах митці зображували героїв як високоблагородних, мужніх, що прославляють їхню волю до перемоги, незламність, вірність обов'язку, любов до життя.*

Методи. *Для вирішення окремих завдань у дослідженні використовувалися методи: описовий, порівняльно-історичний, структурний з використанням методу компонентного аналізу та елементів статистичного аналізу.*

Результати. *Під час Другої світової війни О. Довженко був військовим кореспондентом, він особисто бачив усі жахи цієї катастрофи. Його кіносценарії на воєнну тематику "Повість вогняних літ" і "Україна у вогні" та оповідання "Стий, смерть, стій!", "На колючому дроті", "Відступник", "Незабутній", "Мати", "Воля до життя" сповнені болем і стражданнями, але водночас і вірою в перемогу українського народу над ворогами. Кіноповість "Україна у вогні" є центральним твором О. Довженка про війну. Автор втілює свої переживання, роздуми та переконання у думках і вчинках своїх героїв. Він зосередився на стражданнях і стійкості українського народу, демонструючи жахи*

обстрілів, полону, знущань і смерті, окупації та руйнувань. Через образи героїв, зокрема родини Запорозжців, художник передав свій внутрішній біль та лютий гнів до німецько-фашистських загарбників, підкреслив абсурдність війни та її жорстоких наслідків. Драматичні твори драматурга О. Коломійця, який на початку Другої світової війни добровільно пішов на фронт зі студентських лав, також вирізняються глибиною роздумів про людину на війні. Це такі драми, як "Планета Сперанти", "Горлиця", "Синій олень", "Кравцов". Твори про війну О. Довженка та О. Коломійця характеризуються схожими основними екзистенційними проблемами: пошук сенсу життя, ідентичності, самовираження, морального вибору та особистої свободи.

Висновки. *Навіть в умовах тоталітарного суспільства та суворій цензури О. Довженко та О. Коломієць продовжували найкращі традиції української літератури, створювали художні образи людей, які опиняються в абсурдних умовах війни та вирішують питання пошуку сенсу життя, ідентичності та самосвідомості, морального вибору та особистої свободи тощо. Це справді найкращі представники українського народу – високоблагородні, мужні, волелюбні, незламні, вірні обов'язку захисники України від ворогів. О. Довженко та О. Коломієць досліджували людську особистість у смертельних кризових ситуаціях, зосереджували свою увагу на екзистенціалах смерті, долі, вибору, опору ворожому середовищу та волі до життя. У сучасних реаліях російсько-української війни всі ці екзистенціали залишаються актуальними, що відображається в літературних творах сучасних письменників про війну.*

Ключові слова: *екзистенціалізм, екзистенційна криза, абсурдність ситуації, особиста свобода, моральний вибір, ідентичність.*

Вступ

О. Довженко і О. Коломієць – видатні українські письменники, які були учасниками II Світової війни, особисто бачили страждання рідного народу, горе, сльози, кров, смерть. У своїх творах вони всьому світу показати безмір людських страждань й увіковічили безсмертний подвиг героїв-земляків, оспівали велич їхніх героїчних звершень. У "Щоденнику" 06 вересня 1945 року О. Довженко зробив такий запис: "Україна втратила за час війни тринадцять мільйонів людей. І се ще, так би мовити, з оптимістичною неточністю... Себто, коли ми додамо мільйонів два-три, то навряд чи помилимось" (Довженко, 2024).

Війна завжди є надзвичайно жорстоким випробуванням у житті не лише кожної пересічної людини, а й нації загалом. Під

час війни люди яскраво виявляють як свої кращі риси, так і найгірші. Вони здатні до потужних злетів духу й героїзму, однак можуть опускатися до девіантної поведінки, зокрема зради. Тому О. Довженка й О. Коломійця завжди турбували проблеми поведінки людини на війні. Як людина в цих абсурдних умовах нелюдських випробувань вирішує екзистенційні проблеми: відповідальності, обов'язку, сенсу життя, вибору, самотності тощо? У своїх творах митці зображували героїв високошляхетними, мужніми, оспівували їхню волю до перемоги, незламність, вірність обов'язку, любов до життя.

У ХХІ ст. під час під час воєнного протистояння українського народу імперським зазіханням росії і кривавих боїв особливо болючим й актуальним стало питання екзистенційної кризи в поведінці людей – воїнів-захисників, полонених, мешканців окупованих територій, а також населення українських міст і сіл, що страждає від бомбардувань і тероризму загалом. "Далі сучасний екзистенціалізм нагадує нам, що людина – це таємниця суб'єктивності, яку не можна пізнати за допомогою наук про людину та емпіричних наук", – слушно зауважив І. Карівець (Карівець, 2024, с. 30). Тому вивчення літературно-художньої спадщини митців О. Довженка й О. Коломійця про події II Світової війни на українській землі є актуальним і важливим.

Метою нашої статті є дослідження екзистенційних аспектів творчості О. Довженка та О. Коломійця в контексті воєнної тематики, порівняння художніх засобів та підходів обох письменників до зображення трагізму існування людини в екстремальних умовах буття, протидії особистості ворожому середовищу, стражданням і смерті.

Результати

Історія України ХХ століття переповнена трагічними "межевими ситуаціями", в яких опинялися українці. Однак осмислювати й вільно писати про складні реалії буття письменники, що перебували у колонізованій країні, не могли. Крім того, радянські ідеологи єдиним напрямом у літературі й мистецтві визнавали соціалістичний реалізм й демонстрували абсолютне несприйняття екзистенціалізму. Та всупереч цензурі сучасні літературознавчі критики риси екзистенціалізму констатують у творах

М. Хвильового, І. Багряного, Т. Осьмачки, Ю. Косача, В. Підмогильного, В. Стуса (Karivets, & Kadykalo, 2024).

Про "героїчний стоїцизм в екстремальних умовах буття "загубленої української людини" в трагічному ХХ столітті" пише Я. Котець (Котець, 2021, с. 62). Вона аналізує вияви героїзму особистості у відстоюванні своїх гуманістичних переконань, духовне оновлення через особисту свободу.

Дослідниці Т. Лисоколенко, І. Карпань, О. Рогова акцентують на тягlosti літературних традицій. Вони переконливо стверджують, що "Леся Українка та Тарас Шевченко уособлюють у собі найяскравіших представників філософії трагедії, їх пошуки тяжіють до екзистенціалізму з орієнтиром на внутрішню сутність людини" (Лисоколенко, Карпань, & Рогова, 2021, с. 13).

Екзистенційну кризу героя повісті "Intermezzo", на думку Т. Лисоколенко, І. Карпань, О. Рогової, прозаїк М. Коцюбинський змонтував з урахуванням ментальних особливостей українців. Способом подолання почуття внутрішньої тривоги для його літературного героя стало відчуття краси і єдності з природою. Також, аналізуючи екзистенційні погляди Івана Багряного, які, на думку дослідниць, базуються також на українському ментальному ґрунті, дослідниці дійшли висновку, що головний герой твору "Тигролови" виявив особливість національного характеру українців – це позитивну установку на життя в будь-яких безвихідних і небезпечних ситуаціях. "Український екзистенціалізм – це те явище, яке увібрало в себе усталені ментальні риси українців, пов'язане з символізмом життя, з апеляцією до "внутрішньої української людини", кордоцентричності та інтровертизму", – підсумували Т. Лисоколенко, І. Карпань, О. Рогова (Лисоколенко, Карпань, & Рогова, 2021, с. 18).

Під час II Світової війни О. Довженко був військовим кореспондентом, він особисто бачив усі страхиття цього лиха. У своєму "Щоденнику", який таємно почав писати у 1941 році, він зафіксував перебіг війни, сформулював причини її початку, занотував свої болісні хвилювання й душевні муки.

"Що ж буде з народом нашим? Виживе він у цій страшній війні чи загине од німців, од хвороб, од вошей, од голоду, знущань і катувань, і прийдуть свої, і гинутиме він від розстрілів

та засилань за участь у співробітництві. Чи пропадуть марно наші жертви?" – написав О. Довженко 05.03.1942 року в "Щоденнику" (Довженко, 2024). Його кіносценарії на воєнну тематику "Повість полум'яних літ" і "Україна в огні" та оповідання "Стій, смерть, зупинись!", "На колючому дроті", "Відступник", "Незабутнє", "Мати", "Воля до життя" переповнені болем і стражданнями, але одночасно й вірою у перемогу українського народу над ворогами.

Кіноповість "Україна в огні" є центральним твором О. Довженка про війну. Автор втілює свої переживання, роздуми, переконання в думках і вчинках своїх героїв. Він зосередив увагу на стражданнях і стійкості українського народу, продемонструвавши жахи обстрілів, полону, знущання й загибелі, окупації та руйнування. Через образи героїв, зокрема родини запорожців, митець передав свій внутрішній біль і лютий гнів до німецько-фашистських загарбників, підкреслив абсурдність війни та її жорстокі наслідки.

Глибиною роздумів про людину на війні вирізняються й драматичні твори драматурга О. Коломійця, який на початку II Світової війни зі студентської лави добровольцем пішов на фронт. Це такі драми, як "Планета Сперанта", "Горлиця", "Голубі олені", "Кравцов".

Для творів про війну О. Довженка і О. Коломійця характерні подібні основні екзистенційні проблеми, які вирішують їхні художні герої.

По-перше, це пошук сенсу життя. Герої переживають глибокі внутрішні конфлікти, рефлексують над питанням про мету свого життя в умовах війни.

По-друге, це ідентичність і самоусвідомлення. Вони борються з відчуттям абсурдності навколишнього світу, страхом, відчаєм, стражданнями, смертю, руйнуванням звичних життєвих структур та моральних норм, традиційних цінностей, що переосмислюються через жорстокість війни.

По-третє, моральний вибір, свобода особистості. У творах порушується питання морального вибору в складних екстремальних ситуаціях воєнного часу. Персонажі рефлексують в умовах, що смертельно небезпечні для їхнього життя і для оточуючих їх рідних людей, друзів, побратимів, односельців тощо. Вони

змушені торувати шлях людини до самої себе, усвідомлювати себе непересічними особистостями.

Широку епічну картину подій II Світової війни, що означена залежністю між вчинками пересічної людини і долею України, зобразив О. Коломієць у п'єсі "Планета Сперанта" (Коломієць, 1988). У творі переплетено дві сюжетні лінії – про хід війни й долі солдатів, які опинилися в одному бліндажі під обстрілами. Їхні діалоги побудовано перпендикулярно, динамічно, репліками стислі й короткі, фрази рубані, ударні, короткі. Уривчасті діалоги чергуються з монологами-оповідями. У цих монологах говорять їхні душі, говорять правду, говорять про найважливіше й найболючіше, потаємне для кожного з них. Бесіда героїв часто переривається ремарками автора, у яких прописано такі звукові ефекти, що демонструють невщухаючі обстріли поза землянкою. Образ війни емоційно і психологічно підтримує напруження ситуації.

П'ять героїв – п'ять концепцій призначення людського буття, що розкриваються в кризових умовах. У їхніх репліках відсутній фальшивий героїзм. Бійці хочуть вижити, хоч свідомо йдуть на ризик, який буде виправданий перемогою у війні й майбутнім мирним життям їхніх дітей і всього народу. Однак усвідомлення можливості бути убитими в будь-який момент не перетворює їх ні у маріонеток, ні у воєнні машини (напр., солдат Джерай Джин – людина-танк). Навпаки, це стимулює їх проаналізувати своє життя, виокремити в ньому "головне" і "другорядне". Ті спогади й роздуми, якими обмінюються бійці, є й сповідями, й самопізнанням самих себе, самоаналізом. Результатом цих рефлексій стає піднесення кожного над самим собою на вищий щабель. У мовленні розвідників відсутні внутрішні вагання, роздвоєння і плутанина думок. Герої максимально зібрані, налаштовані на мужні вчинки.

Кожен із характерів персонажів є драматичним і неповторним, цікавим по-своєму. Цим автор передає цінність кожної особистості, її неповторність й унікальність. Особливу увагу привертає образ Бороди, його монолог-сповідь. Це колишній український селянин, який вже опинявся в кризових ситуаціях, але завжди долав труднощі, бо він не "пішак". Якщо розглянути

його життя через екзистенційні постулати "філософії абсурду", то саме цей герой є втіленням особи, яка не здалася, знайшла вихід з абсурдної ситуації. Тоталітарне суспільство, колективізація на селі змушували Бороду жити за абсурдними законами, затискали в лещата безглузких норм, заганяли особистість "у себе". Але він протистояв, не здавався, не зрікся своїх поглядів і переконань, хоч змушений був утікати зі своєю родиною з села, кілька років поневірятися й сховатися у місті. Це багатогранний і цілісний персонаж твору.

Опинившись в абсурдній ситуації на війні, в зимовій землянці під обстрілами, в смертельно ризикових умовах виконання бойового завдання, кожен із героїв-розвідників хоче вижити, але найбільше турбується про життя своїх побратимів, цінує їхнє життя понад своє. І розповідаючи про свої долі, розвідники у такий спосіб долають свій страх перед смертю, стають стійкими й упевненими. Вони мужньо йдуть на смертельний ризик, консолідовані у єдиному пориві. Але цей порив і завзяття, сміливість перед викликом є не природним їхнім станом, а набутим саме під час самопізнання і самоусвідомлення своєї значимості. Це їхнє самовираження у кризовій ситуації, вияв надлюдських сил, самопожертви і подвигу. Саме ці людські якості освячують смерть воїнів на війні (Литвинська, 2008).

В умовах жажливої російсько-української війни, яку ворог розпочав проти незалежної України в 2014 році, сучасні письменники у своїх творах про війну також виявляють риси екзистенціалізму, який "залишається гуманним і спрямованим на людину" (Карівець, 2024, с. 30). Так, С. Жадан у романі "Інтернат" піднімає тему війни, непоправних втрат, людяності. Його герої постають перед екзистенційними проблемами про сенс життя і смерті в умовах війни. Письменники В. Пузік ("Моноліт"), В. Рафєєнко ("Довгі часи"), О. Стяжкіна ("Мовою Бога"), А. Чех ("Точка нуль") порушують питання межової ситуації, емоційного виживання, втрати зв'язку зі звичним світом, втрат, зради, абсурдності війни. Вони досліджують внутрішні переживання героїв, проблеми морального вибору та людяності у світі, де війна вже стала повсякденною реальністю.

Karivets, I., & Kadykalo, A. (2024). Existentialism through the Literary Images in the Short Stories of V. Pidmohylny and M. Yatskiv. *Problemos*, 105, 88–101. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2024.105.7>.

REFERENCES

Dovzhenko, O. Diary 1941–1956. Library of Ukrainian Literature [in Ukrainian] <https://www.ukrlib.com.ua/kratko/printout.php?id=5&bookid=8>.

Karivets, I. (2024). Existentialism – alive and impotent. *Humanitarian visions*, 2, 22–30 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.23939/shv2024.02.022>.

Karivets, I., & Kadykalo, A. (2024). Existentialism through the Literary Images in the Short Stories of V. Pidmohylny and M. Yatskiv. *Problemos*, 105, 88–101. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2024.105.7>

Kolomiets, O. F. (1988). *Vybr. Tvory*. Dnipro [in Ukrainian].

Kotets, Ya. (2021). Formula of Ukrainian Existentialism. *Visnyk of Lviv University*, 38, 57–63 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.38.7>.

Lysokolenko, T., Karpan, I., & Rogova, O. (2021). Ukrainian existentialism: between philosophy and literature. *Grani*, 24(7–8), 13–20 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15421/172173>.

Lytvynska, S. V. (2008). *Oleksiy Kolomyets' Dramaturgy: Problems and Poetics*. [Dissertation ... Candidate of Philology. Taras Shevchenko National University of Kyiv]. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian]. <https://irbis-nbuv.gov.ua>.

Стаття надійшла до редколегії збірника: 16.11.24

Svitlana Lytvynska, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-5761-5124

e-mail: s.lytvynska@nubip.edu.ua

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Anastasiia Sibruk, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-4007-2450

e-mail: anastasiia.sibruk@npp.nau.edu.ua

National Aviation University, Kyiv, Ukraine

STUDY OF EXISTENTIAL PROBLEMS IN THE WORKS ABOUT WAR BY O. DOVZHENKO AND O. KOLOMIYTS

Background. *War is always an extremely cruel test in the life of not only every ordinary person, but also of the nation as a whole. During war, people clearly reveal both their best and worst traits. They are capable of powerful ups and downs of spirit and heroism, but they can also descend to deviant behavior, in particular betrayal. Therefore, O. Dovzhenko and O. Kolomyets have always been concerned with the problems of human behavior in war. How does a person solve existential problems in these absurd conditions of inhuman trials: responsibility, duty, the meaning of life, choice, loneliness, etc.? In their works, artists depicted heroes as highly noble, courageous, glorifying their will to victory, indomitability, loyalty to duty, love of life.*

Methods. To solve individual tasks, the research used methods: descriptive, comparative-historical, structural using the method of component analysis and elements of statistical analysis.

Results. During World War II, O. Dovzhenko was a war correspondent, he personally saw all the horrors of this disaster. His war-themed film scripts "The Tale of the Fiery Years" and "Ukraine on Fire" and the stories "Stop, Death, Stop!", "On Barbed Wire", "The Apostate", "Unforgettable", "Mother", "Will to Live" are filled with pain and suffering, but at the same time with faith in the victory of the Ukrainian people over their enemies. The film story "Ukraine on Fire" is the central work of O. Dovzhenko about the war. The author embodied his experiences, reflections, and beliefs in the thoughts and actions of his heroes. He focused on the suffering and resilience of the Ukrainian people, demonstrating the horrors of shelling, captivity, abuse and death, occupation and destruction. Through the images of the heroes, in particular the Zaporozhtsi family, the artist conveyed his inner pain and fierce anger towards the German-fascist invaders, emphasized the absurdity of war and its cruel consequences. The dramatic works of playwright O. Kolomiyets, who at the beginning of World War II volunteered to go to the front from the student ranks, are also distinguished by the depth of reflections on a person in war. These are such dramas as "Planet of Speranta", "Gorlytsia", "Blue Deer", "Kravtsov".

The works about the war by O. Dovzhenko and O. Kolomiyets are characterized by similar basic existential problems: the search for the meaning of life, identity, self-expression, moral choice, and personal freedom.

Conclusions. Even in the conditions of a totalitarian society and strict censorship, O. Dovzhenko and O. Kolomiyets continued the best traditions of Ukrainian literature, created artistic images of people who find themselves in absurd conditions of war and solve the issues of finding the meaning of life, identity and self-awareness, moral choice and personal freedom, etc. These are truly the best representatives of the Ukrainian people – highly noble, courageous, freedom-loving, indomitable, loyal to duty defenders of Ukraine from enemies.

O. Dovzhenko and O. Kolomiyets explored the human personality in deadly crisis situations, focused their attention on the existentials of death, fate, choice, resistance to a hostile environment, and the will to live. In the current realities of the Russian-Ukrainian war, all these existentials remain relevant, which is reflected in the literary works of modern writers about the war.

Keywords: existentialism, existential crisis, absurdity of the situation, personal freedom, moral choice, identity.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.